

บทบาทของภูมิศาสตร์ กับการวางแผน พัฒนาเศรษฐกิจ

สมนึก ศรีปลื้ง
บุญเกิด บุตตะ

สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร
กระทรวงเกษตรและสหกรณ์

คำนำ

โดยปกติบุคคลหรือกลุ่มนบุคคลใดก่อนที่จะตัดสินใจทำอะไรลงไม่ว่าจะดังเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ของการกระทำนั้น ๆ โดยการประเมินลึกลงผลได้และผลเสียก่อน แล้วจึงหาวิธีการที่คิดว่าเหมาะสมสมและดีที่สุดที่ตนสามารถทำได้กระทำลงไปเพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตนตั้งไว้ ความคิดเช่นนี้เป็นที่มาของแนวความคิดในการวางแผน การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยอาจหมายถึงการวางแผนแนวทางของการดำเนินงานเพื่อให้การดำเนินงานของบุคคลหรือกลุ่มนบุคคลต่าง ๆ ในระบบเศรษฐกิจของประเทศไทย เป็นไปในแนวนทางเดียวกัน ด้วยวิธีการที่เหมาะสมและดีที่สุดที่จะสามารถทำได้ เพื่อให้การพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทยบรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้โดยส่วนรวม ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศไทย เนื่องจากเกี่ยวข้องกับบุคคลหรือกลุ่มนบุคคลต่าง ๆ หลายฝ่ายจึงเป็นเรื่องยุ่งยากและ слับซับซ้อนมาก จำเป็นต้องอาศัยวิชาความรู้และประสบการณ์ความชำนาญทุกด้านเพื่อให้ใช้ในการวางแผน ความรู้และประสบการณ์ที่สำคัญประการหนึ่งในหลาย ๆ ด้านนั้น ก็คือภูมิศาสตร์

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ มีกรรมวิธีการดำเนินงานเป็นขั้นตอนต่อเนื่องที่มีผลโดยตรงต่อการแก้ปัญหาเศรษฐกิจที่สำคัญ ๆ ขั้นพื้นฐานของระบบเศรษฐกิจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับแนวความคิดว่าระบบเศรษฐกิจควรเป็นแบบใดในแนวทางไหนและจุดมุ่งหมายคืออะไร มีทางเลือกที่จะเป็นไปได้ทางใดบ้าง เพื่อให้บรรลุตามจุดมุ่งหมายนั้น และเพื่อให้เป็นไป เช่นนั้น ควรจะมีวิธีการดำเนินงานอย่างไร

ขั้นตอนต่อเนื่องของกรรมวิธีการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจนั้น โดยปกติจะเริ่มต้นจากแนวความคิดและความต้องการของประชาชนในระบบเศรษฐกิจ ว่ามีความต้องการให้ระบบเศรษฐกิจของพวคตันเป็นแบบใดในแนวทางไหน ทั้งในระยะสั้น และในระยะยาว โดยตั้งเป้าหมายและเรียงลำดับความสำคัญก่อนหลังของเป้าหมายนั้น ๆ ในการทำหนดเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจจำเป็นต้องพิจารณาด้วยความระมัดระวัง ระหว่างความเป็นไปได้ของเป้าหมายกับสถานการณ์ในปัจจุบันของระบบเศรษฐกิจ ว่าการพัฒนาระบบเศรษฐกิจที่เป็นอยู่เพื่อให้บรรลุตามเป้าหมายที่ตั้งไว้ในอนาคตนั้น โอกาสที่จะเป็นไป

ไม่เหมือนอย่างใด มีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง ที่จะต้องแก้ไข

ขั้นตอนต่อไปก็คือ การพิจารณาทางเดือดต่าง ๆ ที่เป็นไปได้เพื่อให้การดำเนินงานในทางปฏิบัติ สามารถบรรลุตามเป้าหมาย เช่น การขัดตั้งหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เป็นอยู่ และเพื่อให้รับผิดชอบในการดำเนินงาน ขั้นตอนเหล่านี้จะเกี่ยวข้องกับการพิจารณาถึงชนิดและจำนวนของทรัพยากร ปัจจัยการผลิตที่ใช้เพื่อการพัฒนา ซึ่งหมายถึงทรัพยากรัฐธรรมชาติ รวมทั้งที่มีนุยรสร้างขึ้นมาว่ามีชนิดใดบ้าง แต่ละชนิดมีจำนวนเท่าไร ตลอดจนการประเมินถึงคุณภาพความสามารถในการผลิต การปรับปรุง การทำให้ระบบเศรษฐกิจเจริญเติบโตก้าวหน้าว่าเป็นอย่างไร และรวมถึงเงื่อนไข และข้อจำกัดต่าง ๆ ของทรัพยากร ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านั้น เช่น ที่ดิน แรงงาน เงินทุน ภาระทางธรรมชาติ ภาระทางสังคมและการเมือง เป็นต้น จากนั้นก็พิจารณาวิเคราะห์ถึงปัญหาและแนวทางในการแก้ปัญหาตลอดจนผลที่จะตามมาจากการแก้ปัญหาต่าง ๆ เหล่านั้น โดยคำนึงถึงโอกาสที่จะเป็นไปได้ เมื่อเสร็จขั้นตอนเหล่านี้แล้ว ก็ควรที่จะเผยแพร่ข้อเท็จจริงต่าง ๆ ให้แก่ประชาชนทราบ เพื่อประชาชนจะได้เข้าใจและตัดสินใจเลือกแนวทางการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจ ควรพัฒนาอย่างไร และควรจะปฏิบัติอย่างไร

เมื่อขั้นตอนการวางแผนเสร็จเรียบร้อย แผนการดำเนินงานในโครงการต่าง ๆ และรายละเอียดในการทำงานก็ควรที่จะได้กำหนดให้เสร็จและนำไปใช้ในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจัง โดยหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องและมีหน้าที่รับผิดชอบหลังจากเสร็จสิ้นการดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ และก็ควรที่จะได้มีการสรุปและประเมินผลของผลงานที่ได้ทำไปแล้วทั้งหมด ทั้งวิธีการวางแผนและวิธีการปฏิบัติว่าสามารถบรรลุตามเป้าหมายที่ต้องการมากน้อยเพียงใด ซึ่งเป็นขั้นตอนสุดท้ายของกรรมวิธีการ

ดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจ แต่ทั้งนี้ก็มีได้หมายความว่าการพัฒนาเศรษฐกิจจะสิ้นสุดลง เป็นแต่เสร็จสิ้น แผนพัฒนาเศรษฐกิจที่ตั้งไว้ในระยะเวลาหนึ่ง ๆ เท่านั้น ซึ่งจะต้องพิจารณาต่อไปว่าเมื่อเสร็จสิ้นแผนนี้แล้วอะไรที่ควรจะทำการพัฒนาต่อไป และมีแนวการดำเนินงานไปในลักษณะใด ซึ่งก็จะกลับมาเริ่มนั่นใหม่ในขั้นแรกของกรรมวิธีการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจต่อเนื่องใหม่ หมุนเวียนกันต่อไป

บทบาทของภูมิศาสตร์ต่อภาวะเศรษฐกิจ

ในขั้นตอนต่าง ๆ ของกรรมวิธีการดำเนินงานพัฒนาเศรษฐกิจต่อเนื่องดังนี้ได้ก่อตัวแล้วนั้น จะเห็นได้ว่าหลังจากนักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจได้ตั้งเป้าหมาย ก็ถึงขั้นตอนนิเวศการที่ปัญหาและหานแนวทางเลือกต่าง ๆ เพื่อดำเนินงานให้การพัฒนาเศรษฐกิจบรรลุเป้าหมายซึ่งเป็นขั้นตอนที่สำคัญมาก เพราะจะต้องอาศัยวิชาความรู้และประสบการณ์หลายด้านซึ่งทางด้านภูมิศาสตร์ก็เป็นสาขาวิชานึงที่สำคัญรวมอยู่ด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากภูมิศาสตร์ตามความหมายในพจนานุกรมไทย หมายถึง วิชาที่ว่าด้วยลักษณะภูมิประเทศ หรือพื้นผืนโลก (อาทิ ทวีป ประเทศไทย ทะเล แม่น้ำ ภูเขา ฯลฯ) ตลอดจนดินฟ้าอากาศ แร่ธาตุ พืชพรรณ สัตว์ มนุษย์ การปกคล้อง ศาสนา และการทำนาหากิน ซึ่งจะเห็นได้ว่าเป็นสาขาวิชาที่กว้างขวาง สามารถแบ่งแยกตามลักษณะปรากฏการณ์ออกเป็น 2 หมวดใหญ่ ๆ ก็คือ ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ปรากฏการณ์ในหมวดแรกได้แก่ (1) ลมฟ้าอากาศ (2) ดิน (3) แร่ธาตุ (4) น้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน (5) พืชพรรณ (6) สัตว์ป่า เป็นต้น ส่วนปรากฏการณ์ในหมวดที่สองได้แก่ (1) ประชากร แหล่งที่อยู่อาศัย และการเดินทางของประชากร (2) เชื้อชาติ และลักษณะทางวัฒนธรรม (3) การทำงาน การพักผ่อน การศึกษา และศาสนา เป็นต้น ซึ่งสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อ

ธิพลดและบทบาทต่อภาวะทางเศรษฐกิจกล่าวคือ บางอย่างอาจเป็นตัวกำหนดความหมายสมและส่งเสริมต่อการผลิต ทั้งทางการเกษตรและทางอุตสาหกรรมนอกรากการเกษตร และการบริการ อันๆ ในทางตรงกันข้าม บางอย่างอาจเป็นตัวจำกัดและอุปสรรคต่อการผลิตทางเศรษฐกิจได้เช่นกัน ซึ่งขึ้นอยู่กับแต่ละสถานที่ที่ลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันออกไป

ภูมิศาสตร์จะมีอิทธิพลเป็นอย่างมากต่อการผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้ เพราะการผลิตทางการเกษตร เช่น ทางด้านกสิกรรม ปศุสัตว์ ประมง เป้าไม้ ขึ้นอยู่กับภาวะทางธรรมชาติและภูมิประเทศเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้ว่าถ้าปีได้ภาวะทางธรรมชาติเป็นปกติ ถูกต้องตามฤดูกาล ปีนั้นผลผลิตทางการเกษตรก็ได้ผลดี ถ้าปีได้ภาวะทางธรรมชาติผิดปกติไม่ถูกต้อง ตามฤดูกาล และหรือเกิดภัยทางธรรมชาติ ปีนั้นผลผลิตทางเกษตรก็จะได้ผลไม่ดี และเกิดการเสียหายเป็นดัน ลักษณะต่างๆ ของธรรมชาติยังเป็นตัวกำหนดถึงความหมายสมและส่งเสริมในการผลิตทางการเกษตร ตลอดจนเป็นตัวจำกัดและอุปสรรคในการผลิตด้วย เช่น พืชชนิดหนึ่งปลูกขึ้นได้ไม่ดี หรือขึ้นไม่ได้เลยในอีกที่หนึ่ง ซึ่งรวมทั้งปศุสัตว์ด้วย ส่วนการประมงก็จะมีเฉพาะในแหล่งน้ำ และขึ้นอยู่กับลักษณะสภาพแวดล้อมของแหล่งน้ำนั้นด้วยที่จะเป็นตัวกำหนดถึงชนิดของสัตตน้ำต่างๆ ที่จะอาศัยอยู่ แร่ธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็มีเป็นแหล่งๆ ตามลักษณะของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่จะเป็นตัวกำหนดว่าแหล่งน้ำจะมีแร่ธาตุชนิดใด คุณภาพของดินเป็นอย่างไร และมีจำนวนมากน้อยเพียงใด เป็นต้น

ประเทศไทยสามารถแบ่งออกได้เป็น 6 ภาค ตามลักษณะของภูมิศาสตร์ ซึ่งได้แก่ ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออก และภาคตะวันตก ซึ่งแต่ละภาคมีลักษณะทางภูมิศาสตร์แตกต่างกันออกไป การแตกต่างกันในทางภูมิศาสตร์นี้ได้มีอิทธิพลและเป็นตัวกำหนดถึงชนิดและคุณภาพของผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งมี

ลักษณะเด่นในแต่ละภาค ผลของการแตกต่างกันในทางภูมิศาสตร์ได้สะท้อนให้เห็นถึงความแตกต่างกันของพืชเศรษฐกิจในแต่ละภาค เช่น ภาคเหนือ พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ยาสูบ ถั่วเหลือง ถั่วลิสง ถั่วเจียว ฯ ข้าวโพด ฝ้าย และการป่าไม้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ ข้าว มันสำปะหลัง ข้าวโพด ไข่ม ปอ ภาคกลาง พืชเศรษฐกิจที่สำคัญ ได้แก่ ข้าว ข้าวโพด ถั่วเจียว ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ฝ้าย อ้อย สับปะรด มันสำปะหลัง ผลไม้ มะพร้าว ยาง ประมงทะเล ภาคใต้ ได้แก่ ยางพารา มะพร้าว ผลไม้ ปลาลิ้มน้ำมัน ข้าว และการประมงทะเล ภาคตะวันตก ผลผลิตสำคัญ ได้แก่ พืชไร่ประเพกอ้อย สับปะรด ผักภาคตะวันออก นอกจากผลิตพืชไร่ประเพกมันสำปะหลัง อ้อยแล้ว ยังเป็นแหล่งผลิตไม้ยืนต้นประเภทยางพารา และผลไม้ต่างๆ

การที่แต่ละภาคมีความแตกต่างกันในชนิดของพืชเศรษฐกิจนั้น ก็มีผลสะท้อนต่อรายได้ของประชาชนในแต่ละภาคด้วย ทั้งนี้ เนื่องจากรายได้ย่อมขึ้นอยู่กับลักษณะอาชีพ เช่น ถ้าในภาคใต้ประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทำการเกษตร รายได้ส่วนใหญ่ของภาคนั้นก็จะได้มาจากการเกษตร ถ้าประชาชนส่วนใหญ่มีอาชีพทางอุตสาหกรรม รายได้ส่วนใหญ่ของภาคนั้นก็จะได้มาจากการประกอบการนอกรัฐน้ำรายได้ของประชาชนในอาชีพสาขาเดียว กัน เช่น อาชีพทำการเกษตร รายได้ก็ขึ้นอยู่กับชนิดของผลิตผลที่แตกต่างกันอีกด้วย

ภูมิศาสตร์นอกรัฐน้ำเป็นตัวกำหนดถึงการผลิตและรายได้แล้ว ยังเป็นตัวกำหนดถึงการทำงานของประชาชนอีกด้วย เช่น ในอุดรธานี เกษตรกรจะใช้แรงงานมากกว่าในอุดรแล้ว ทั้งนี้เนื่องจากในอุดรธานีภาวะธรรมชาติอำนวยและเหมาะสมที่จะทำการเพาะปลูก เกษตรกรส่วนใหญ่หรือเกือบทั้งหมดจะทำงานมากในช่วงนี้ แต่ในอุดรแล้วภาวะธรรมชาติไม่อำนวยในบางท้องที่การทำงานทางด้านเพาะปลูกของเกษตรกรก็จะลดลง นอกจากนี้โดยทั่วไปแล้วการ

ใช้ปัจจัยการผลิต เช่น เงินทุนก็มักจะมีแนวโน้มการใช้มากหรือน้อยไปในแนวทางเดียวกันกับการทำงาน

อย่างไรก็ตามเมื่อแยกให้เห็นลงไประดูก็จะเห็นว่า ระบบการปลูกพืชแต่ละภาคจะผิดกันมาก เช่น ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะมีการปลูกข้าวและพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง แต่ในภาคใต้จะปลูกพืชชื้นต้น เช่น ยางพารา และไม้ผล และมีการปลูกข้าวบ้าง ส่วนระยะเวลาปลูกข้าวทั้งสองภาคนี้ก็ต่างกัน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือปลูกข้าวทั้งสองภาคนี้ก็ต่างกัน ภาคใต้ภาคใต้จะล่ากว่ามาก การใช้แรงงานและที่ดินก็จะผิดกันไปตามระบบการปลูกพืชดังกล่าวมาแล้ว

บทบาทของภูมิศาสตร์กับการพัฒนาเศรษฐกิจ

นักพัฒนาเศรษฐกิจจำนวนไม่น้อยที่มีแนวความคิดและเชื่อว่า การพัฒนาเศรษฐกิจในที่ใดที่หนึ่งโอกาสที่การพัฒนาจะบรรลุผลสำเร็จได้รวดเร็วกว่าและมีอัตราการเติบโตทางเศรษฐกิจสูงกว่าถ้าหากในที่นั้นมีทรัพยากรธรรมชาติมากกว่าอีกที่หนึ่ง นักพัฒนาเศรษฐกิจกลุ่มนี้มีแนวความคิดว่า การพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นจากพลังกดดันที่มีอยู่ภายในระบบเศรษฐกิจนั้น ก่าวคือ การพัฒนาเศรษฐกิจจะเกิดขึ้นจากการต้องการของประชาชนในระบบเศรษฐกิจที่จะนำเอารัฐบาลรัฐธรรมชาติที่มีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เป็นเหตุให้เกิดการผลิตทางการเกษตรและอุตสาหกรรมขึ้นป้อมตามมาซึ่งอุตสาหกรรมขึ้นป้อมนี้ส่วนใหญ่จะใช้วัสดุดิบทางการเกษตรและทรัพยากรธรรมชาติเป็นพื้นฐานจำนวนมาก และก็จะขายผลิตผลของตนเป็นสินค้าออกไปในตลาดต่างประเทศ เพื่อสร้างความมั่งคั่งให้แก่ประเทศหรือระบบเศรษฐกิจของตนเอง ซึ่งจาก การพัฒนาในด้านนี้จะมีผลทำให้เกิดการพัฒนาเศรษฐกิจในด้านอื่น ๆ ตามมา

นอกจากแนวความคิดนี้แล้ว ยังมีนักพัฒนาเศรษฐกิจจำนวนไม่น้อยเช่นกันที่มีแนวความคิดและเชื่อในเรื่องประโยชน์เปรียบเทียบที่เกิดจากความ

แตกต่างกันของสถานที่ หรือการได้เปรียบในเชิงการเปรียบเทียบในด้านการผลิต การตลาด การบริการตลอดจนในเรื่องคุณภาพของสินค้าและอื่น ๆ ที่จะเกิดขึ้นในแต่ละแหล่งผลิต และแหล่งบริโภค ตามสถานที่ต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับภาวะทางธุรกิจชาติ ลักษณะทางภาพของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน แร่ธาตุ ต่าง ๆ หรือลักษณะความได้เปรียบเฉพาะเรื่องในท้องที่ รวมทั้งโอกาสที่จะอำนวยให้ เป็นต้น

แนวความคิดและความเชื่อในเรื่องต่าง ๆ เหล่านี้ ได้มีมานานกว่าศตวรรษ นับตั้งแต่ทฤษฎีเกี่ยวกับโครงสร้างการผลิตทางการเกษตรของ Von Thünen (1783 - 1850) และทฤษฎีเกี่ยวกับศูนย์กลางหรือสถานที่หลักของ Walter Christaller (1933)¹ ซึ่งทั้งสองท่านนี้เป็นนักภูมิศาสตร์ และจากทฤษฎีดังกล่าวได้มีวิพากษ์ทางความคิดด้านภูมิศาสตร์สมพسانด้านเศรษฐกิจจนเกิดมีสาขาวิชาภูมิศาสตร์เศรษฐกิจ (Economic Geography)² ในปัจจุบันความรู้และประสบการณ์ทางภูมิศาสตร์ได้ถูกนำมาเป็นข้อมูลพื้นฐานต่าง ๆ สำหรับนักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการวางแผนพัฒนาการเกษตร ก่าวคือ นักวางแผนจะให้ความสำคัญแก่ปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์ โดยถือเป็นตัวกำหนดหรือตัวชี้วัดที่สำคัญในเรื่องของการเปลี่ยน หรือความได้เปรียบเสียเปรียบในทางการค้าขาย แลกเปลี่ยน การบริการของรัฐและการจ้างงาน ปัจจัยที่สำคัญ ๆ ที่นำมาพิจารณาอีก นืออาทิ ภาวะทางธรรมชาติ ลักษณะทางกายภาพของทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ที่ดิน แหล่งน้ำ แร่ธาตุต่าง ๆ ความได้

¹ Harm J. de Blij, *Essentials of Geography : Regions and Concepts* (New York : John Wiley & Sons, Inc., 1974), PP. 17- 40.

² C.L. Vinge and A.G. Vinge, *Economic Geography* (New Jersey : Little field, Adams & Co., 1966).

เปรียบเฉพาะเรื่องของท้องที่ เป็นต้น ซึ่งจะใช้พิจารณา ร่วมกับแนวความคิดและความต้องการของประชานชน แรงงาน การเงิน และการลงทุนในการพัฒนา เศรษฐกิจ

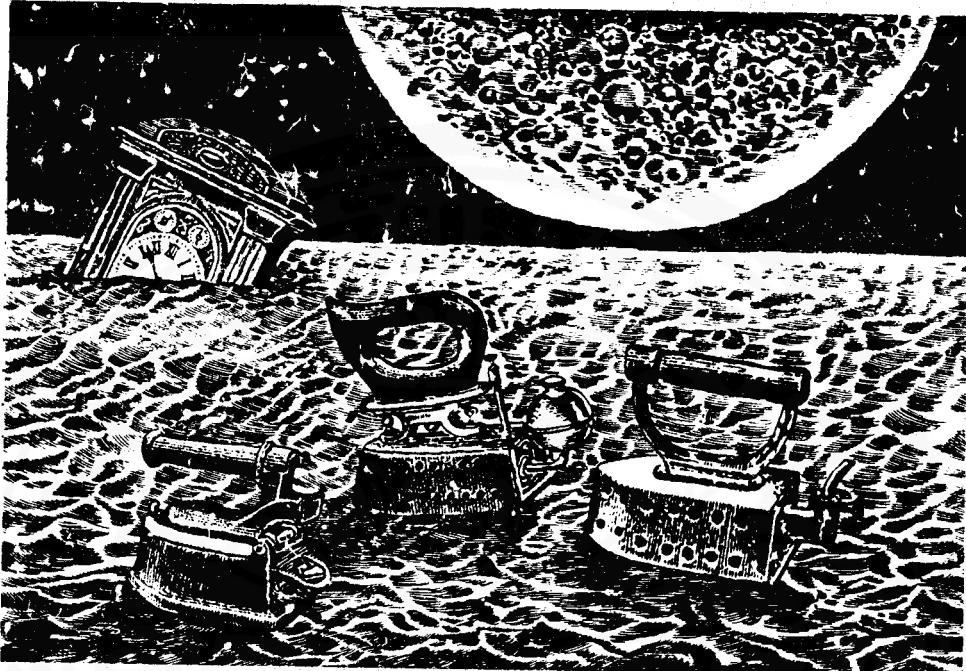
บทบาทของภูมิศาสตร์กับการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ

การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจจะมีความสลับซับซ้อนมากลำบากมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับขนาด ของความรับผิดชอบในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิjinนั้น ๆ เช่น การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจระดับประเทศ ย่อมมีความสลับซับซ้อนมากกว่าการวางแผนระดับภาค ระดับจังหวัด และระดับเขตได้เขตหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะการวางแผนระดับประเทศเป็นการวางแผนที่เกี่ยวข้องกับบุคลหรือกลุ่มนบุคลหลายประเทศเป็นจำนวนมาก เกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจหลายสาขา และครอบคลุมพื้นที่กว้างขวาง ซึ่งมีความแตกต่าง กันในแนวความคิดและความต้องการแตกต่างกัน ทางด้านฐานะทางเศรษฐกิจ ทางภูมิศาสตร์และอื่น ๆ

เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อภาวะเศรษฐกิจ การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ จึงมีความจำเป็นต้องใช้ข้อมูล ความรู้ และประสบการณ์ในเรื่องภูมิศาสตร์เป็นข้อมูลพื้นฐานที่สำคัญ แต่อย่างไร ก็ตามเพื่อให้การวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสามารถบรรลุความเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพและเสียต้นทุนค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด นักวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ส่วนใหญ่ในปัจจุบันจึงได้ทำการแบ่งพื้นที่ของประเทศไทยออกเป็นส่วน ๆ หรือเรียกว่าเขตการพัฒนา ให้มีขนาดเหมาะสมต่อการวางแผน ตัวอย่างเช่น การพัฒนาทางด้านการเกษตร ได้มีการจัดทำเขตเกษตร เศรษฐกิจขึ้น ซึ่งเป็นขบวนการสำคัญในการวางแผนพัฒนาการเกษตร ทั้งในระยะสั้นและในระยะยาว เพราะการแบ่งประเทศที่กว้างขวางซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันให้เป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจต่าง ๆ ซึ่งภายในแต่ละเขตมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และปัจจัยทางการ

ผลิตภัณฑ์คงทัน ก็จะเป็นครื่องช่วยในการกำหนด ว่าควรจะผลิตอะไรในเขตใดจึงจะเหมาะสมที่สุด ก่อร่างคือ เมื่อมีเขตเกษตรเศรษฐกิจเกิดขึ้น ทำให้สามารถวางแผนเป้าหมายเกี่ยวกับการผลิตและการตลาด ของสินค้าเกษตรได้อย่างสะดวกและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น สามารถศึกษาถึงต้นทุนการผลิต ต้นทุนการตลาดในแต่ละเขตว่าควรจะทำการผลิตสินค้าเกษตรชนิดต่าง ๆ ในเขตไหนจึงจะเสียต้นทุนการผลิตและต้นทุนการตลาดต่ำที่สุดและเหมาะสมในทางเศรษฐกิจมากที่สุด ซึ่งจะเป็นการใช้ทรัพยากรของประเทศอย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้การแบ่งเป็นเขตเหล่านี้จะให้ความสะดวกในด้านการส่งเสริม การผลิต การให้บริการและการบริหารงานพัฒนาการเกษตร ตลอดจนการนำพืชใหม่ ๆ หรือเทคโนโลยีใหม่ ๆ เข้ามาสู่เขตหนึ่งเขตใดได้เหมาะสมอีกด้วย ทั้งนี้เพราะเขตบางเขตเมื่อคุณสภาพด่าง ๆ ดังกล่าวแล้ว คาดว่าจะสามารถปลูกพืชบางอย่างได้ดี แต่ยังมิได้ทำการปลูกกันอย่างแพร่หลาย เช่นในภาคใต้ ซึ่งได้แก่เขตเกษตรเศรษฐกิจที่ 17, 18 และ 19³ คือ จังหวัดในภาคใต้ดังเดิจหัวดชุมพรลงไป ซึ่งสามารถปลูกโกโก้ได้เป็นอย่างดี เพราะพืชนี้สามารถปลูกได้ดีในประเทศไทยและเป็นภูมิอาณาจักรในทั้ง 3 เขตนี้ลักษณะกับนามาเลเซียมาก และประเทศไทยยังต้องนำเข้าผลิตภัณฑ์โกโก้เข้าประเทศไทยอยู่ทุกปี เป็นต้น อย่างไรก็ตามเมื่อกล่าวโดยสรุปจะกล่าวได้ว่า เขตต่าง ๆ จะเกิดขึ้นโดยหลักทางเศรษฐศาสตร์ที่สำคัญอันหนึ่งคือ หลักว่าด้วยประโยชน์ เปรียบเทียบในการผลิต ซึ่งหมายความว่าเกษตรกรในแหล่งต่าง ๆ มีแนวโน้มในการผลิตสินค้าที่ให้ผลประโยชน์ตอบแทนสูงสุด เมื่อกำนึงถึงต้นทุนเปรียบเทียบ หรืออาจกล่าวอีกนัยหนึ่งได้ว่าเขตหนึ่งผลิตสินค้า

³ กองเศรษฐกิจการเกษตร, เอกเกษตรเศรษฐกิจ: เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ชุมนุม สมกรณ์การขายนและการซื้อขายประเทศไทย, 2515).

อย่างนี้ได้เปรียบกว่าอีกเขตหนึ่ง ทั้งนี้ เพราะมีปัจจัยและสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ที่เหมาะสมกว่า

การกำหนดเขตเกษตรเศรษฐกิจโดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ นั้น ได้ให้ความหมายของคำว่าเขตเกษตรเศรษฐกิจหมายถึงการกำหนดเขตการผลิตทางการเกษตรและเศรษฐกิจออกเป็นกลุ่ม โดยแต่ละกลุ่มนี้มีความแตกต่างของดินฟ้าอากาศและพืชหลัก แต่ในกลุ่มเดียวกันจะมีความคล้ายคลึงกัน ปัจจัยที่นำมาใช้เป็นหลักเกณฑ์ในการแบ่งเขตที่สำคัญได้แก่ ชนิดของดิน ปริมาณน้ำฝน อุณหภูมิ พืชเศรษฐกิจ ประสิทธิภาพในการผลิต ประเภทของฟาร์ม และรายได้หลักของเกษตรกร นอกจากนี้ยังอาศัยการคุณนาคมและการขนส่ง และปัจจัยอื่น ๆ เป็นเครื่องช่วยพิจารณาโดยทำการจัดกลุ่มของปัจจัยเหล่านี้ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันให้มาอยู่ในกลุ่มเดียวกัน อนึ่ง การแบ่งเขตเกษตรเศรษฐกิจนี้ได้อ้าศัยเส้นเขตของจังหวัดเป็นหลัก ซึ่งจะทำให้เป็นไปได้ในทางปฏิบัติในเบื้องต้น

การส่งเสริมการเกษตร ตลอดจนการรายงานและการประเมินผลของการพัฒนาการเกษตร จากการแบ่งลักษณะเขตเกษตรเศรษฐกิจ สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ได้จัดขึ้นทั่วต่าง ๆ เนื้อด้วยกันเป็นกลุ่ม ๆ โดยรวมจังหวัดต่าง ๆ ในแต่ละกลุ่มที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันของปัจจัยที่ใช้เป็นหลักในการแบ่งเขตทำให้สามารถแบ่งประเทศไทยออกเป็นเขตเกษตรเศรษฐกิจได้ 19 เขตเกษตรเศรษฐกิจ⁴

ในการวางแผนพัฒนาการเกษตร เขตเกษตรเศรษฐกิจที่กำหนดขึ้นได้ใช้เป็นพื้นที่เป้าหมายในการพัฒนาการผลิตพืชและสัตว์ที่มีความสำคัญ และการอุดสาหกรรมต่อเนื่องต่าง ๆ ดังที่กล่าว แต่อย่างไรก็ตาม มีลักษณะทางภูมิศาสตร์บางอย่างที่นับว่ามีบทบาทมากต่อผลผลิตและการวางแผนพัฒนาเพิ่มผลผลิตทางเกษตรในประเทศไทย ซึ่งได้แก่ สภาพดินและฝน ลักษณะทางภูมิศาสตร์และสภาพทางเศรษฐกิจ

⁴ เพิ่งอ้าง.

เราได้คำนึงถึงเรื่องของชนิดดินและปริมาณน้ำฝน แล้วก็ตาม แต่ในการวางแผนพัฒนาเพื่อเร่งรัดเพิ่มผลผลิตพืชชนิดใดชนิดหนึ่งในทางปฏิบัติ เราอาจจะจำเป็นต้องแยกพื้นที่ที่มีสภาพดินและฝนออกตามลักษณะความเหมาะสมสมและลักษณะของอุปสรรคที่จะต้องแก้ไขอย่างละเอียดลงไป เช่น เเบบทลประทาน และเขตเกษตรอาชีวศึกษา ซึ่งในปัจจุบันเรามารอวางแผนพัฒนาการเกษตรตามสภาพของดินแบบทางภูมิศาสตร์ที่กล่าว อาทิ โครงการพัฒนาการเกษตรในเขตอาชีวศึกษา เป็นต้น การที่การเกษตรของประเทศไทยต้องพึ่งพาอาชีวศึกษาเป็นส่วนใหญ่ หรือกว่า 80% ของพื้นที่ทำการเกษตร ทำให้การเกษตรและเศรษฐกิจของเกษตรกรที่อยู่ในพื้นที่เช่นนี้ มีความเสี่ยงภัยธรรมชาติสูงดังที่กล่าวแล้ว ดังนั้น การใช้ความรู้และข้อมูลด้านน้ำฝนเพื่อจัดแบ่งเขตภูมิศาสตร์ของฝนอย่างละเอียดนั้นว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนพัฒนาการเกษตรและการเศรษฐกิจที่ต่อเนื่องกัน ๆ เช่น การปลูกมันสำปะหลังในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จำเป็นจะต้องลดปริมาณลงเนื่องจากการลดโควต้านำเข้าของกลุ่มประชาชนยุโรป ดังนั้น ก็จำเป็นที่จะต้องหาพืชใหม่มาปลูกแทน ใน การที่จะหาพืชใหม่ ๆ มาแทนนั้น จำเป็นจะต้องศึกษาถึงความสัมพันธ์ของปริมาณฝนตกเป็นรายสัปดาห์ (Rainfall, RF) กับปริมาณระเหยหน้าจากดิน (Pan Evaporation, PE) ซึ่งถ้าหากว่า $RF > PE$ เป็นระยะเวลา 2 – 4.5 เดือน ซึ่งจัดเป็นเขตที่แห้งแล้งที่ก่อนข้างแห้งแล้ง⁵ ก็จำเป็นจะต้องหาพืชที่ทนแล้งในระดับนี้เพื่อปลูกทดแทนพืชเดิม ซึ่งก็พบว่าดินยุคалиปสามารถปลูกได้และสามารถเป็นวัตถุดินทำเยื่อกระดายได้ ซึ่งประเทศไทยต้องนำเข้าเยื่อกระดายจาก

⁵ สมนึก ศรีปลัง, การประเมินผลเมืองทันของการทำนิเวศตามโครงการสาขาวิชาการเกษตรในเขตไข่น้ำฝน เพื่อประกอบการพิจารณาแนวทางพัฒนาการเกษตร เพื่อยกระดับรายได้ของเกษตรกร ยากจนในเขตเกษตรไข่น้ำฝน (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 32, 2527)

ต่างประเทศปีละไม่น้อยกว่า 1,000 ล้านบาท และเมื่อรวมผลิตภัณฑ์กระดาษทั้งหมดต้องนำเข้าไม่ต่ำกว่า 3,000 ล้านบาทต่อปี ซึ่งก็สามารถแก้ปัญหามันสำปะหลังล้นตลาดได้ และยังแก้ปัญหานำเข้าเยื่อกระดาษได้อีกด้วย ยิ่งกว่านั้นดินยุคалиปังใช้เป็นเชื้อเพลิงสำหรับโรงงานผลิตกระเสไฟฟ้าได้อีกด้วย ซึ่งสามารถแทนน้ำมันเตาได้ และมีราคาถูกกว่าเมื่อเทียบต่อหน่วยของความร้อนเท่ากัน

ยิ่งกว่านั้น สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตรยังได้ศึกษาถึงปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในภาคต่าง ๆ เป็นรายอัมเภอทั่วประเทศอีกด้วย⁶ เพื่อเป็นข้อมูลชั้นนำเพื่อใช้ในการจัดระบบการปลูกพืชได้เหมาะสมอีกด้วย ซึ่งงานในด้านนี้สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้เห็นความสำคัญและกำลังดำเนินการรุดหน้าไปเรื่อย ๆ โดยเฉพาะขณะนี้ได้กำลังจัดแบ่งเขตของฝนและดินโดยละเอียด โดยใช้แผนที่เขตของฝนมาทับ (Mapping) กับแผนที่เขตสมรรถนะของดิน (Soil Map) ออย

สรุป

เนื่องจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทย มีความแตกต่างกันระหว่างท้องที่หนึ่งกับอีกท้องที่หนึ่ง และลักษณะที่แตกต่างกันมักจะมีน้ำฝน สำคัญต่อภาวะเศรษฐกิจหรือความเป็นอยู่ ตลอดจนพืชพรรณ และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ดังที่กล่าวแล้ว จึงทำให้เราอนุรับและยึดถือการแบ่งพื้นที่ของประเทศไทยเป็นส่วน ๆ เช่น การแบ่งเป็นภาค ๆ ในอันดับแรก เมื่อลักษณะพื้นฐานทางภูมิศาสตร์มีความแตกต่างกันในแต่ละท้องที่ ปัญหา และแนวทางแก้

⁶ ฝ่ายวิจัยทรัพยากรการเกษตร กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร, ปริมาณฝนและโอกาสที่จะมีฝนตกในท้องที่ต่าง ๆ ของประเทศไทย (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 54, 55, 56 และ 57, 2528).

ปัญหาในแต่ละท้องที่หรือแผนการพัฒนาเศรษฐกิจของแต่ละท้องที่ ตลอดจนวิธีการกี่ย้อมไม่เหมือนกัน การจัดแบ่งเขตพื้นที่ตามลักษณะของทรัพยากรพื้นฐานหรือลักษณะทางภูมิศาสตร์เพื่อการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจเป็นวิธีการหนึ่งที่นิยมใช้ทั่วไปในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจแต่ละสาขาในระดับท้องที่ เช่น การแบ่งเขตเกษตร เศรษฐกิจ โดยสำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร ที่ใช้ในการวางแผนพัฒนาการเกษตร

ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจสมบูรณ์แบบ ซึ่งจะต้องพิจารณาทรัพยากรพื้นฐานและความต้องการทุกด้าน อาทิ ด้านเศรษฐกิจ สังคม สาธารณสุข และอื่น ๆ ของกลุ่มชนในแต่ละท้องที่ เป็นเป้าหมายหลักนั้น ก็อาจกระทำได้เช่นเดียวกับการแบ่งเขตเกษตร เศรษฐกิจที่กล่าว จึงอาจสรุปได้ว่าความรู้ทางภูมิศาสตร์ มีบทบาทสำคัญมากสาขานี้ในการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจ ★

บรรณานุกรม

กองเศรษฐกิจการเกษตร. เอกเทกโนโลยี : เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการเกษตร. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การขายและการซื้อขายประเทศไทย, 2515. ฝ่ายวิจัยทรัพยากรการเกษตร กองวิจัยเศรษฐกิจการเกษตร. บริษัทผู้ผลิตและโภคภัณฑ์ท้องที่ จำกัด ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 54, 2528.

. บริษัทผู้ผลิตและโภคภัณฑ์ท้องที่ จำกัด ของภาคเหนือ. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 55, 2528.

. บริษัทผู้ผลิตและโภคภัณฑ์ท้องที่ จำกัด ของภาคกลาง สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 56, 2528.

. บริษัทผู้ผลิตและโภคภัณฑ์ท้องที่ จำกัด ของภาคใต้. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 57, 2528.

สมนึก ศรีปัลลัง. การประเมินผลเบื้องต้นของการดำเนินงานตามโครงการสหัตถการเกษตรในเขตไข่น้ำฟัน เพื่อประกอบการพิจารณาแนวทางพัฒนาการเกษตรเพื่อการค้ารายได้ของเกษตรกรชาวชนในเขตเกษตรไข่น้ำฟัน. สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, เอกสารเศรษฐกิจการเกษตร เลขที่ 32, 2527.

Blij, Harm J. de. *Essentials of Geography : Regions and Concepts*. New York : John Wiley & Sons, Inc., 1974.

Vinge, C.L. and A.G. Vinge. *Economic Geography*. New Jersey : Little field, Adams & Co., 1966.

เพื่อชีวิตครอบครัวและรัตนธรรม

อ่าน

บ้านไม้รั้ว

(ต่อจากหน้า 33)

**“การศึกษา เพื่อจะรู้ เป็นการศึกษาที่ดี
การศึกษา เพื่อจะเห็น เป็นการศึกษาที่ดีกว่า
การศึกษา เพื่อจะทำ เป็นการศึกษาที่ดีที่สุด
การศึกษาเพียงพอจะตอบให้ได้นั้น
เป็นการศึกษาของคนที่ไม่มีการศึกษาโดยแท้จริง”**

**“นักศึกษาเขียนขันตัน
เรียนเพื่อจะรู้จักตนเอง”**

**นักศึกษาเขียนขันกลาง
เรียนเพื่อจะให้นักเรียนทั้งปวง**

**นักศึกษาเขียนขันธุ่ง
เรียนเพื่อเห็นแจ้งชัด**

**นักศึกษาเขียนที่ไม่อาจจดจำบั้นทุ่น
เรียนเพื่อ.....”**

**“บันทึกเป็นบันทึก
ด้วยการแสดงนา
สิ่งที่ใจรำนคิดว่ามันมีอยู่”**

**“สำหรับนักศึกษาเขียนแล้ว
ทุกเช้านี้ใหม่ คือ วันเริ่มต้นชีวิตใหม่
เรียนรู้สิ่งใหม่ และกระทำการสิ่งใหม่ๆ”**

**“ถ้าการศึกษา
ไม่ได้ช่วยให้วิถีชีวิตเปลี่ยนแปลง
ไปสู่ความเป็นอิสระ การให้อ่าน และการเก็บอกกับแล้ว
มันก็ไม่ใช่การศึกษาของนักศึกษาเขียน”**

**“เขียน คืออะไร ไม่สำคัญ
เรา คือใคร สำคัญกว่า”**

